

ФЕМІНІСТИЧНЕ ПИСЬМО У «ПО СЛІДУ МЕНЕРВИ» СОФІЇ КАЛЕЗІЧ

Рецензія на монографію:

Калезіч, С. (2018). *По сліду Мінерви. Проза чорногорських письменниць*. Цетине: FCIK

Адріана Ніколіч

Факультет чорногорської мови та літератури у Цетине
Vladike Petra I b. b. Cetinje 81250 Montenegro
friendlyhand@t-com.me

Вступ

У грецькій міфології Мінерва є богинею мудрості, поезії, медицини та торгівлі, саме тому професорка Софія Калезіч вибрала таку назву для своєї наукової монографії. Авторка представляє жінок, різних за своїм покликанням, але об'єднаних своєю творчістю в загальне поняття феміністичної літератури. Уже в передмові до книги авторка зазначає, що термін «жіноча література» є зразком лінгвістичної дискримінації, яка в самій назві означає, що творчість письменниці — це те, що зазвичай виходить за рамки художнього поля, мов супутник, який облітає світ «справжнього» мистецтва. Хоча в літературно-історичній і критичній термінології немає таких термінів, як «чоловіча література», проте авторка стверджує, що термін «жіноча література» має ознаки пейоративу, що призводить до конотації жалюгідного, недбалого і тривіального.

До історії

Коли йдеться про феміністичну критику як гетерогенну теоретичну школу, що виникла наприкінці 1960-х років і вивчала літературні й мистецькі твори, авторами яких були жінки або взагалі призначені для жінок, то ми повинні повернутися до 1830 року — початку феміністичного руху у Франції. Цим терміном користувалася соціоутопістка Сара Фюрі, яка також займалася психологією соціалізму та вважала, що бідність народжується з достатку. Для неї емансипація жінок була ступенем соціальної емансипації загалом. У книзі «Літературна теорія ХХ століття» (2009) Ана Бужінзька та Михаїл Павло Маркоскі говорять про академічний фемінізм як про варіант інтелектуального характеру, який створює основу для соціально-політичного фемінізму, що інтерпретує всі явища, пов'язані зі статусом жінки. Чорногорія здобула незалежність на референдумі 21 травня 2006 року, і всі тексти, що походять з часу, ранішого від цієї дати, належать до корпусу письменництва з колишньої Югославії. Про історично-літературні процеси Югославії

авторка книги «Жінки в сербській літературі» Славіца Гароня-Радованак (2010), серед іншого, писала:

Літературі, яку створювали жінки в останнє десятиліття 20 століття, присвячено мало професійної уваги. Нагадаємо, що, головним чином, завдяки Йовану Скерличу і антології Богдана Поповича, вона «влилася» в офіційну сербську літературу. Майже до половини 20 століття існувала лише Ісидора Секулич. Пізніше ставлення до жінки-письменниці змінилися, проте не значно. (с. 429)

Таким чином Славіца Гароня-Радованак указує на існування патріархату, широко розповсюдженого в Сербії, а особливо у Чорногорії. Чорногорське суспільство характеризується патріархальною культурою, яка вже давно має культ поклоніння, поваги та смирення. Численні записи Вука Стефановича Караджича¹ свідчать про нерівне становище жінок у Чорногорії.

«Скільки є голів людей?» — «Триста гвинтівків».

Цей діалог показує, що жінки взагалі не враховуються, тільки чоловіки. Або ж відзначимо, що, згідно з Кодексом Грбаля 1427 року, «дві жіночі голови коштують одного чоловіка».

Численні приклади згадує Вук Караджич у прислів'ях і висловлюваннях про невірність та покірності жінки, які він записав у Чорногорії. Немає жодних розбіжностей на цю тему в працях Вука Врчевича, Мілана Влаінца та Мілосава Міюшковича: питання гендерної рівності в їхніх текстах знехтувані, оскільки чоловік є взірцем і виразом стійкості, боротьби та відданості. Тому не дивно, що жінки протягом століть перебували на другому плані і як особистості, і як соціальне явище.

¹ Вук Стефанович Караджич (1787–1864) — реформатор сербської мови, філолог, збирач народних творів, автор першого словника сербської мови, найважливіша особа в сербській літературі першої половини 19 ст.

Сьогодення

Авторка монографії «По сліду Мінерви» Софія Калезіч вважає, що лише недавно набуло повного значення дослідження літератури, яка походить з-під «жіночого пера», проте жіноча література недостатньо вивчена, особливо на чорногорських теренах. Про проблеми творчості жінок у південнослов'янських літературах кінця 20 століття писала Соня Войнович (2010):

З кінця дев'яностих років двадцятого століття на південнослов'янських просторах з'являється група молодих письменників, свідомих того, що стать важлива для творчості. Критики, а точніше жінки-критики феміністичної літератури передусім цікавляться жіночою літературою із соціологічного погляду, а їхній аналіз зосереджується на соціальних питаннях ролі жінки. (с. 185)

Тому особливу цінність цієї монографії є представлення жінок-чорногорок або авторок чорногорського походження, які проживають у Сербії та Хорватії, як-от Віда Огненович та Лідія Вукчевич, а також тих письменниць, які мають сербське походження, хоча протягом десятиліть живуть і творять у Чорногорії (як-от Босілька Пушич і Драгана Кршенкович-Бркович).

Говорячи про літературу як про мистецтво, авторка доторкнулася до сегментів літературної творчості кожної з письменниць і поєднала їх в аспекті наукової рецепції художнього слова. Мілівой Солар (1984) писав, що розуміння і вивчення літератури як мистецтва не означає, що знання художника та істини мистецтва повинні бути суворо відокремлені від будь-яких інших знань й істини в сенсі науки, оскільки він вважав, що література не говорить так, щоб її розуміли лише посвячені, і що істина мистецтва не є недосяжною для звичайного життєвого досвіду. Усвідомлюючи, що література є невід'ємною частиною повсякденного життя та говорить про все і про людські зусилля для створення реальності, Софія Калезіч вивчає особливий змістовий світ літератури. Протягом двох років для цієї монографії прочитано й опрацьовано не менше двохсот книг, що, безумовно, викликає повагу. Спираючись на школу Романа Інгардена, авторка в кожному літературному творі виявила шар сенсу, звучання та шар схематичних аспектів. Особливе місце у вивченні всіх текстів авторка присвятила формулам: «письменник — твір — читач», враховуючи всі орнаменти кожного розробленого тексту в «горизонті очікування» Яуса і непрямий вплив літературного твору на читача. Кожен текст аналізувався окремо, розумівся як індивідуальне духовне творіння. Таким чином реалізовувалася концепція Дільтея, що базувалася на компіляції «духовної історії» в контексті літературознавчого дослідження духовної ситуації певної епохи або часу. Зокрема авторка розглядає домінуючу

художню цінність кожного прочитаного твору та в унікальний спосіб узагальнює жіночу творчість крізь призму жіночого.

Говорячи про естетичний вимір цієї книги, важливо вказати на неї як на її культурний феномен, що значно виходить за межі кордонів Чорногорії. Сублімуючи жіночі твори, оброблені з погляду літературознавчого й стилістичного аналізу, авторка відкрила простір для тих світів, про які майже не писала: якісне і кількісне місце жіночого письма в Чорногорії. Крім критичного підходу до феміністичної творчості авторка відкрила простір для гінокритики, що цікавиться жінкою як мисткинею, а також історією жіночої літератури, психодинамікою жіночої креативності та мовною проблематикою. Гінокритичні тексти також підкреслюють активну роль традицій у творчості жінок. Елен Мерс говорить, що завдяки традиції письменниці знаходили впевненість у власних силах, а Сандра Гілберт і Сюзан Губар зауважують пошук «жіночого пращура» (1996). Усе це свідчить на користь того, що жінки-письменниці з Чорногорії усунули сумніви щодо важливості власної творчості, і в цій монографії завдяки авторкам стверджене існування та значення жіночого літератури.

Зміст цієї книги дуже широкий: від роману «Світання» Мілки Баїч Подерегін, 1904 року народження, першої романістки з чорногорського простору, до творів сучасних письменниць. Тематичні рамки варіюються від архетипного і міфологічно-легендарного профілювання свідомості героїнь і героїв до авторського виокремлення різних форм насильства в сім'ї, ставлення обох статей до смерті та швидкоплинності життя, а також способів боротьби проти зникнення і знецінення. Таке бачення й небажання зникати найчастіше досягається через прагнення любити та мати справу з різними формами художньої творчості. Чорногорські письменниці не просто пишуть про жінок і жіночу психіку, героїня їхніх творів часто є чоловіки, через зображення яких розкриваються долі, історичні та культурні події, що пронизуються і ламаються. У післямові до цієї книги Борислав Йованович пише, що поетика жіночого голосу взагалі узгоджується з місією літературного твору, а жіночість — це просто естетика. Якщо зі стилістичного погляду йдеться про переосмислення статусу літературних текстів, написаних жінками, то існує певна відмінність у стилізації тексту, але важливе те, що всі жінки дотикають подібних тем: статус жінки в сім'ї, громаді, суспільстві. Там, де тема виткана, стилістичні відмінності зменшуються, тож можна говорити про порівняння пріоритетів.

Як зазначає авторка у вступі до цієї монографії, вона присвячена «чорногорським жінкам сучасності, які вийшли з дуже маленької цивілізації, які люблять і готові воювати і які своїм життям у різні способи показали, що любов і боротьба є двома основними імперативами життя» (с. 10).

Жінка в літературній творчості не є рідкістю, але переважна більшість чоловіків, які пишуть про жінок, є майже повсякденним явищем. Однак, коли жінки пишуть про жінок і коли вся їхня літературна думка проєктується в критичному світлі з чіткими визначеннями їхньої літературно-художньої кваліфікації, то ми стикаємося з інноваційним явищем чорногорської літературної спадщини. Особливістю цієї монографії є орієнтація на тематичні кола, що стосуються гендерної рівності, нерівноправності жінок у світі чоловіків та, звичайно, меншої участі жінок у суспільно-політичному житті. Ця монографія є також потужною формою розширення прав і можливостей всіх жінок, які пишуть але сумніваються в тому, що письмо є одним і тим самим аспектом їхнього внутрішнього спілкування із собою та зі світом.

Висновок

Чорногорія, безумовно, належить до країн, у яких жінки-письменниці пізнавані у своїй прозі, а ще більше — у поетичній творчості. Цією науковою монографією, яка представляє майже дев'яносто мисткинь через інтерпретативні моделі або за допомогою біобібліографічних даних, авторка відкрила нерівномірну пропорцію дослідження жіночої прозаїчної творчості, таким чином започаткувавши період серйозного вивчення жіночої літератури. Проаналізувавши всі представлені тексти, авторка, спираючись на науково-критичні джерела, зробила розтин жіночої творчості від початку 20 століття, тим самим суттєво підтримавши чорногорську літературну сцену, яка досі не мала досліджень такого типу.

Conclusion

Montenegro is definitely among the countries where women writers are recognizable in prose, and even more in poetic creativity. This scientific monograph representing almost ninety women she gavethrough interpretive models or through biobibliographical data, the authorshe opened the unexpected proportions of female frog researchof creativity, which began a period of serious study of the female letters, which will no longer be at the level of the statistical error. It's clear

In conceiving all the presented texts, the author is an endeavor informative character with the use of extensive scientific literature a cross section of women's creativity from the beginning of the 20th century to here, which is significantly undermined the Montenegrin literary scene that was lacking research of this type.

References

- Bužinjska, A., & Markoski, M. P. (2009). *"Feminizam" u književne teorije XX vijeka*. Beograd: Službeni glasnik.
- Dojčinović-Nešić, B. (1996) Ginokritika: istraživanja ženske književne tradicije. *Centar za ženske studije*. Retrieved from: <https://www.zenskestudie.edu.rs/izdavastvo/elektronska-izdanja/casopis-zenske-studije/zenske-studije-br-5-6/237-ginokritika-istrazivanja-zenske-knjizevne-tradicije>
- Garonja-Radovanac, S. (2010). *Žena u srpskoj književnosti*. Novi Sad.
- Jovanović, B. (2018). Doprinos crnogorskoj istoriografiji ili Književnost koju smo minimizirali pogovor. In Kalezić, S. *Minervinim tragom* (pp. 331–336).
- Kalezić, S. (2018). *"Minervinim tragom", prozno stvaralaštvo crnogorskih književnica*. Cetinje: FCJK.
- Solar, M. (1984) *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vojinović, S. (2010). Problem "ženskog pisma" u južnoslovenskim književnostima (devedesete godine XX vijeka). *Ars*, 5–6, 185. Cetinje.

Перекладач — Ілона Чайка-Лукович,
Київський університет імені Бориса Грінченка

Рецензія надійшла до редколегії 18.04.2019